

Minna Syväoja

KOTONAAN ASUVIEN IKÄIHMISTEN KOETTU TURVATTOMUUS

Kirjallisuuskatsaus

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatin tutkielma

Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Minna Syväoja: Kotonaan asuvien ikäihmisten koettu turvattomuus

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Tammikuu 2020

Tämän tutkielman aiheena on kotonaan asuvien ikäihmisten, eli yli 60-vuotiaiden, kohtaama turvattomuus. Tarkoituksena on selvittää, mitkä asiat aiheuttavat kotonaan asuvalle ikäihmiselle turvattomuutta ja kuinka ne vaikuttavat ikäihmisen kotiarjesta selviytymiseen. Lisäksi tarkoituksena on tuoda esiin rakenteellisia turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä, esimerkiksi yhteiskunnassa pinnan alla vaikuttavia asenteita erityisesti paljon tukea tarvitsevia ikäihmisiä kohtaan. Tutkielman näkökulma on kriittinen gerontologia ja tutkielman taustateorianä toimii elämäntulkuperspektiivi. Tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka aineistona on 11 tieteellistä artikkelia. Aineistosta tehdyn sisällönanalyysin tuloksena on neljä teemaa, jotka kuvaavat millä alueilla ikäihmisten elämästä on havaittu turvattomuuden kokemuksia. Teemat ovat ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen, terveydentila, oman elämän hallinta ja rakenteelliset tekijät.

Tutkimustuloksista selkeästi yksinäisyys, kaatumisen pelko ja omasta asunnosta pois pääsemättömyys ovat yhteydessä korkeampaan turvattomuuden tunteeseen vanhuudessa. Ystävien tapaaminen, ikäihmisiä huomioiva ympäristö ja taloudellinen varmuus ovat yhteydessä korkeampaan turvallisuuden kokemukseen vanhuudessa. Turvattomuuden kokemus vanhuudessa johtuu myös osittain ikäihmisten asemasta yhteiskunnasta: korkean individualismin vuoksi auttaminen ei ole automaatio ja ikäihmiset saatetaan jättää kokonaan pois päätöksenteosta. Gerontologisen sosiaalityön tulisi tuoda enemmän näkyviin todellisuutta, jossa ymmärrettäisiin ihmiselämien riippuvuus toisistaan. Mahdollisesti myös yhteisöllisestä asumisesta, ikäihmisten huomioimisesta julkisen liikenteen suunnittelussa ja ryhmäinterventioista olisi apua ikäihmisten kokeman turvattomuuden hälventämisessä.

Avainsanat: ikäihmiset, turvattomuus, vanhuus, kirjallisuuskatsaus, vanhustenhoito, sosiaalityö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Teoriatausta	7
2.1 Vanhuuden käsite ja sosiaalinen ulottuvuus.....	7
2.2 Turvallisuus ja turvattomuus	9
2.3 Ageing in place -käsite.....	10
3 Tutkimuksen toteutus	12
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	12
3.2 Aineiston kuvaus ja keruu.....	12
3.3 Tutkimuksen menetelmät	14
3.4 Tutkimuksen eettisyys.....	15
4 Tulokset	17
4.1 Ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen	17
4.2 Terveystila.....	18
4.3 Oman elämän hallinta	20
4.4 Rakenteelliset tekijät.....	21
5 Johtopäätökset.....	23
Lähdeluettelo.....	27
Liitteet.....	31

Taulukot

Taulukko 1: Artikkelien sisäänotto- ja poissulkukriteereitä.....	13
--	----

1 Johdanto

Tämän kandidaatin tutkielman tarkoituksena on analysoida kotonaan asuvien ikäihmisten turvattomuutta olemassa olevan tutkimuksen pohjalta, eli selvittää minkä tekijöiden on havaittu aiheuttavan kotonaan asuvalle ikäihmiselle turvattomuuden kokemuksia. Ikäihmiset ja heidän asumisensa ovat erityisen kiinnostava tutkimuskohde, koska he ovat usein asuneet pitkään asunnossaan ja toisaalta ovat tilanteessa, jossa asuminen entiseen tapaan voi käydä hankalammaksi. Käsittelen ikäihmisten turvattomuuden kokemuksia kriittisen gerontologian näkökulmasta, joka kannustaa rakenteellisen sosiaalityön funktion vahvistamiseen ikääntyneiden parissa tehtävään työhön. Kriittisellä gerontologialla on kolme sitoumusta. Ensinnäkin ikäihmisten tilanteet ymmärretään heidän eletyn elämänsä ja kokemustensa kautta. Toiseksi tehdään näkyväksi rakenteissa olevaa vallan dynamiikkaa, josta seuraa ikään perustuvaa syrjintää ja eriarvoisuutta. Kolmanneksi pyritään vaikuttamaan ja osallistumaan nykyisten rakenteiden muuttamiseksi (Ray & Seppänen, 2014, 234–235). Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena.

Aihe on ajankohtainen tutkittavaksi, sillä Suomessa vanhusten hoito ja huolenpito toteutetaan nykyään periaatteella, jossa vanhus asuu mahdollisimman pitkään kotona. Vanhuspalvelulain (980/2012) 14 §:ssä todetaan, että kunta järjestää iäkkään arvokasta elämää tukevat palvelut ensisijaisesti hänen kotonaan avopalveluina. Samaisen lain 14a §:ssä kerrotaan myös, että ”Kunta voi vastata iäkkään henkilön palveluntarpeeseen pitkäaikaisella laitoshoidolla vain, jos siihen on lääketieteelliset perusteet tai asiakasturvallisuuteen tai potilasturvallisuuteen liittyvät perusteet”. Periaate perustuu yleisiin globaaleihin vanhustenhoidon trendeihin (esimerkiksi ageing in place) ja myös empiiriseen ja arkitiedon tuottamaan tulokseen, että ikäihmiset haluavat olla mahdollisimman pitkään kotona.

Vaikka edellisellä periaatteella on paljon hyviä vaikutuksia esimerkiksi vanhusten itsemääräämisen parantamisessa ja asiakaslähtöisessä vanhustenhoidossa ja vaikka suurin osa vanhuksista varmasti haluaa pysyä omassa kodissaan mahdollisimman pitkään, on myös tärkeää tarkastella tämän poliittisen valinnan epätoivottuja vaikutuksia. Näitä ovat esimerkiksi laitoshoidon purkaminen ja sen seurauksena laitospaikan saamisen hankaloituminen ikäihmisille, jotka eivät pärjää enää yksin kotonaan. Ylinen, Valokivi, Rissanen & Kalliomaa-Puha (2019) huomauttavat, että vaikka Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto ovat suosituksessaan painottaneet ikäihmisille kotiin annettavien palveluiden lisäämistä, jotta voitaisiin paremmin tukea ikäihmisten kotonaan asumista (STM 2017), kotiin annettavien palveluiden määrä ei ole kasvanut (Hannikainen 2018). On siis olemassa mahdollisuus, että nykyinen linjaus jättää jotkut tukea tarvitsevista ikäihmisistä

palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Ylipäättään linjauksessa piilevä ajatus ikäihmisistä yhtenäisenä ikäryhmänä, joille on kaikille joka tilanteessa parasta pysyä kotona, voi olla virheellinen ja haluan tuoda esiin ikäihmisten asumiseen liittyvää kirjoa, tällä kertaa turvattomuuden kokemusten kautta.

Aiheeni yhteiskunnallisen merkittävyyden puolesta puhuu Suomen väestörakenteen muutos: 65 vuotta täyttäneiden lukumäärän, joka oli saavuttanut melkein 1,2 miljoonan vuonna 2017, ennustetaan nousevan Suomessa vuoteen 2070 tullessa liki 600 000 hengellä, vastaavasti lapsien luvun odotetaan pienenevän noin 270 000 ja työkäisten noin 470 000 hengellä. Tilastokeskuksen vuoden 2018 väestöennusteesta nähdään, että huoltosuhde heikkenee tulevina vuosikymmeninä: 70 huollettavan raja sataa työssäkäyvää kohti ohittuisi vuoteen 2048 mennessä ja huoltosuhde olisi lähes 81 vuonna 2070. (Kestilä & Martelin 2019, 30.) Suuri osa ikäihmisistä asuu yksin: Tilastokeskuksen tietojen mukaan yksin asuvia yli 75-vuotiaita on yli 200 000, yksin asuvien yli 65-vuotiaiden lukumäärä on ylittänyt jo miljoonan (Jaako 2013). Työelämä ja erityisesti naisten työssäkäynti rajoittavat lasten mahdollisuuksia toimia iäkkäiden vanhempinsa omaishoitajina ja huolehtia vanhemmistaan. Ikäihmisetkään eivät välttämättä halua olla riippuvaisia perhesuhteistaan. Miten vanhustenhoivan kuluja voisi siis mahdollisesti hillitä, mutta tarjota silti jokaiselle ikäihmiselle arvokas ja hyvä vanhuus? Näen, että tarkastelemalla turvattomuuden kokemuksia ja niitä aiheuttavia mekanismeja voitaisiin ainakin teoriassa tunnistaa ja purkaa näitä mekanismeja ja tällä tavalla tukea ikäihmisen pidempään kotona asumista ja myös hyvää vanhuutta.

Kiinnostukseni aiheeseen kumpuaa yhdeksän viikon sosiaalityön käytännön opetuksesta keväällä 2019. Olin sosiaalityön yksikössä, jossa työskenneltiin yli 65-vuotiaiden pirkanmaalaisten kanssa, jotka asuivat vielä kotonaan. Huomasin tänä aikana jakavani Kaukkilan (2019) näkemyksen gerontologisen sosiaalityön ytimeistä: tärkeintä työskennellessä ikäihmisten kanssa on selvittää, miten tämä ihminen voi elää mahdollisimman hyvää elämää tilanteessaan. Ikäihmisten kanssa tehtävällä sosiaalityöllä on myös muita erityisiä huomioonotettavia piirteitä. Esimerkiksi Raunio (2004) pohtii sosiaalityön yhteiskunnallisen ja asiakaslähtöisen työn samanaikaisuuden aiheuttavan sisäisiä jännitteitä työskentelyyn. Erityisesti hän nimeää aktivoinnin, eli pyrkimyksen kannustaa asiakas normaalisti selviytyväksi kansalaiseksi, ristiriitaisuutta aiheuttavaksi sosiaalityön työmuodoksi (Raunio 2004, 63). Gerontologisessa sosiaalityössä työskennellään kuitenkin asiakkaiden kanssa, joille yhteiskuntaan integroiminen ei enää välttämättä ole kovinkaan tärkeää, ellei asiakas sitä juuri siinä tilanteessa tarvitse tai halua.

Tämän johdannon jälkeen tutkielmani jatkuu tutkimukseni taustoituksella, eli tutkimuksen kannalta tärkeiden käsitteiden *vanhuus*, *vanhuuden sosiaalinen ulottuvuus*, *turvallisuus*, *turvattomuus* sekä *ageing in place* määrittelyllä. Luvussa kolme kerron tutkimuksen toteutukseen liittyvistä asioista sekä esittelen aineistoni. Luvussa neljä tarkastelen aineistosta löytyneitä ikäihmisille turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä sisällönanalyysin perusteella havaittujen neljän teeman kautta: *ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen*, *terveydentila*, *oman elämän hallinta* sekä *rakenteelliset tekijät*. Lopuksi kerään yhteen löytämäni tulokset ja teen niistä synteesin luvussa viisi, joka päättää tutkielman.

2 Teoriatausta

2.1 Vanhuuden käsite ja sosiaalinen ulottuvuus

Myöhemmässä elämänvaiheessa olevien ihmisten fyysinen ja psykososiaalinen toimintakyky vaihtelee suuresti yksilöiden välillä, joten on toisinaan hankalaa määritellä, milloin ihminen on vanha. Kronologinen tapa määritellä vanhuus on se, kuinka kauan ihmisen syntymästä on kulunut tähän päivään. Esimerkiksi vanhuuden tutkimuksessa vanhuuden katsotaan alkavan usein 75 ikävuodesta eteenpäin (Ylinen 1991). Ikärajausta on perusteltu esimerkiksi sillä, että toimintakyvyn rajoitukset lisääntyvät selkeästi vasta 75 ikävuoden jälkeen (Rusanen 1991, 135). Rusanen (1991) nimesi tutkimuksessaan yhdysvaltalaisen perinteen mukaan 65–74-vuotiaat ”nuoriksi vanhoiksi”, 75–84-vuotiaat ”vanhoiksi” ja yli 85-vuotiaat ”vanhoiksi vanhoiksi”. Erik Erikson erottaa minän kehitystään koskevassa psykososiaalisessa teoriassa kahdeksan psykososiaalista vaihetta, kehityksen kriisiä. Vanhuuden kehityskriisin vastakohtapari on minän integraatio ja epätoivo. Vanhuudessa on siis aika hyväksyä oma eletty elämä jonakin, mille ei ollut muuta vaihtoehtoa ja löytää sille merkitys. Kehitystehtävän onnistuessa ihminen saavuttaa viisauden. Kehitystehtävän epäonnistuessa ihminen kokee epätoivoa siitä, että oma elämä ei ollut sellainen kuin olisi halunnut, eikä pysty sitä enää muuttamaan. (Erikson 1994, 104–105.)

Vanhuutta on myös jaoteltu varsinkin länsimaissa kolmanteen sekä neljänteen ikään. Kolmas ikä viittaa työiän ja varsinaisen vanhuuden välissä olevaan elämänvaiheeseen, jota voi luonnehtia aktiivisena, toimintakykyisenä ja aikaansaavana. Termiä kohtaan on esitetty kritiikkiä, sillä kolmannen maailman asukkaille kolmatta ikää ei ole olemassakaan, kuten ei myöskään hyvinvointiyhteiskuntien heikompiosaisilla. Vaikkei kolmas ikä toteudu aina yksilötasolla, väestötasolla kolmas ikä on kuitenkin todellinen ilmiö: eläkeiän saavuttaneiden elinajan odote on pidentynyt Suomessa usealla vuodella viime vuosikymmenien aikana ja tämän ikäisten terveydentila on parantunut. Sairauksien painottuminen elämän myöhäisimmille vuosille eli kompressioteoria on siis osoittautunut todelliseksi. (Karisto 2004, 91–92.) Neljättä ikää, jonka alku sijoitetaan usein ikävuosiin 80–85, kuvaillaan taas usein sairauksien sekä fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn laskun ikävaiheeksi (Barnes 2011).

Vanhenemistä tutkitaan kolmena eri ilmiönä: biologisena, psyykkisenä ja sosiaalisena. Biologinen vanheneminen viittaa ihmisorganismissa tapahtuviin vanhenemisprosesseihin, kuten solun telomeerien lyhenemisnopeus (Fyhrquist & Salomaa 2007, 1963). Psyykkinen vanheneminen viittaa

ihmisen psyykkisissä toiminnoissa tapahtuviin vanhenemismuutoksiin. Esimerkiksi psykosomaattinen dissonanssi, eli ristiriita oman kehon todellisten kykyjen ja niistä itselle muodostuneen käsityksen välillä, lisääntyy iän myötä (Hansen, Moe & Schroll 2002 Friis-Haschén & Nordenramin 2017 muk.). Sosiaalityön kannalta erityisen mielenkiintoista on vanhuuden sosiaalinen ulottuvuus, eli kuinka erilaiset yhteiskunnalliset rakenteet sekä kulttuuri määrittävät elämäntapaa ja sitä, millaista on sopiva vanhuus. Kiinnostavaa on myös, kuinka ne muokkautuvat osaksi yksilön toimintaa ja kokemusmaailmaa sekä kuinka ihmiset muokkaavat näitä tekijöitä (Jyrkämä 1995, 15–19). Alaa, joka tutkii edellä mainittuja ilmiötä, kutsutaan sosiaaligerontologiaksi.

Sosiaaligerontologian ensimmäiset teoriat, modernisaatioteoria, irtaantumisteoria, aktiivisuusteoria ja alakulttuuriteoria, muotoiltiin vuosien 1949–1969 aikana. Näistä irtaantumisteoria sai erityisesti huomiota (Seppänen 2006, 32). Se kuvailee vanhenemistä kuolemaan valmistautumisena, luopumisena, jälkipolvien opastamisena ja vapautumisena. Onnistunut vanheneminen tapahtuu yksilön ja yhteiskunnan hiljalleen irtautuessa toisistaan (Tedre 2007, 102). Toisen sukupolven (1970–1985) teoriat tarkastelivat kaikenkattavuuden sijaan yksittäisiä vanhuuden osa-alueita. Kolmannen sukupolven teoriat lainaavat sosiologiaa, psykologiaa, historiaa ja taloustiedettä. Ne tarkastelevat useimmiten vanhenemistä joko mikro- tai makroperspektiivistä kuten sosiaalinen konstruktivismi mikrotasolla ja ikääntymisen poliittistaloudelliset teoriat makrotasolla. Jotkut teoriat pyrkivät yhdistämään mikro- ja makroperspektiiviä, kuten elämäntapaperspektiivi (Seppänen 2006, 32).

Omassa tutkielmassani taustateorianani on elämäntapaperspektiivi (ks. Mortimer & Shanahan 2004), jonka mukaan vanhuutta tutkittaessa olisi tärkeää ottaa huomioon elämänvaiheiden liittyminen toisiinsa. Teorialla on viisi perusoletusta. Ensimmäinen, ikääntyminen ja inhimillinen kehitys ovat läpi elämän jatkuvia prosesseja. Toinen periaate on toimijuuden periaate: yksilöt rakentavat oman elämänsä kulun heidän tekemiensä valintojen kautta, joita he tekevät niiden mahdollisuuksien rajoissa, jotka heidän sosiaalinen ja ajallinen tilanteensa antavat. Kolmanneksi, aika ja paikka sulautuvat ja vaikuttavat ihmisten elämäntapakuun. Neljäs periaate on ajoituksen periaate: ihmiset kokevat historialliset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset eri elämänvaiheissa, joten samat tapahtumat voivat vaikuttaa eri tavalla ihmisiin riippuen siitä, missä elämänvaiheessa he ne kokevat. Viimeinen periaate linkittää ihmisten elämäntapakuun toisiinsa keskinäisen riippuvuuden yhteisöiksi. (Elder, Johnson & Crosnoe 2004, 10–14.)

2.2 Turvallisuus ja turvattomuus

Turvallisuus on tila, jossa vaaraa, uhkaa tai tappion mahdollisuutta ei ole. Se on ihmisen elämänhallintaa ja sosiaalista turvallisuutta myös silloin, kun tapahtuu jotakin odottamatonta (Airaksinen 2012.) Turvallisuus on ihmistasolla subjektiivisesti halu ja objektiivisesti tarve. Turvallisuus subjektiivisena haluna on konstruoitu sosiaalisesti. Kaikki haluavat turvallisuutta, mutta silti osa ihmisistä tekee esimerkiksi vaarallista työtä tai harrastaa extreme-urheilua, kun taas toiset ihmiset pyrkivät välttämään kaikkia riskejä elämässään. Molempien ihmisryhmien elämää säätelee kuitenkin turvallisuuden sosiaalinen konstruktio, joka määrää rajan sille, milloin riskinotto ja siitä johtuva turvattomuus muuttuu epämiellyttäväksi ja paheksuttavaksi hulluudeksi. (Airaksinen 2012, 180–182.) Turvallisuus on tunnustettu perustarpeena Maslowin tarvehierarkiassa. Teorian mukaan ihmisen fysiologisten tarpeiden (ravinto, ilma, uni, vaatetus, suoja) tyydyttämisen jälkeen hän alkaa kaivata seuraavaksi turvallisuuden tunnetta. Maslow pitää esimerkiksi pienen lapsen mieltymystä häiriintymättömään rutiiniin osoituksena turvallisuuden tunteesta perustarpeena. (Maslow 1943, 376–378.) Tämän tarpeen tyydyttyminen tuo hyvinvointia (Lanne 2013). Kaufmannia mukaillen turvallisuuden tarve näyttäytyy ihmisen käyttäytymisessä ensinnäkin suojautumisena ja puolustautumisen tarpeena ulkoisia uhkia kohtaan, toiseksi jatkuvuuden ja järjestyksen tarpeena ja kolmanneksi pyrkimyksenä sisäiseen tasapainoon (Kaufmann 1970 Niemisen 2000 muk.).

Turvallisuus on myös arvo. Schwartz ja Bilsky (1987) määrittelevät arvot haluttavina päämäärinä, jotka reflektoivat sitä, mikä yksilölle on tärkeää. He nimeävät 10 perusarvoa, jotka ovat olemassa ennen yksilöä, löydettävissä kaikista kulttuureista ja joita yksilön tulee viestiä, jotta hänet hyväksytään todelliseksi toimijaksi sosiaalisissa ryhmissä. Yksi näistä perusarvoista on turvallisuus. (Schwartz & Bilsky 1987.) Airaksinen (2012) kutsuu turvallisuutta lisääntymättömäksi arvoksi, joka tarkoittaa siis sitä, että sillä on maksimi, joka ei ylity. Turvallisuus koetaan arvoksi vain silloin, kun se on vaarassa tai jo menetetty, ja sen arvo aliarvioidaan turvallisessa tilanteessa. Turvallisuus on elämän ja toiminnan kannalta sisäinen arvo, eli turvallisuus sisältyy hyvän elämän vaatimukseen, ei välineenä tai päämääränä, mutta kuitenkin arvokkaana tekijänä. (Airaksinen 2012, 276–279.)

Jos turvallisuus on inhimillinen peruspyrkimys, turvattomuus on vastaavasti sitä, kun on olemassa mahdollisuus, että tuon peruspyrkimyksen toteutuminen estyy. Käsitteet, jotka ovat lähellä turvattomuutta, ovat esimerkiksi pelko, vaara, uhka ja riski. Turvattomuus subjektiivisena ilmiönä muistuttaa pelon, uhan tai vaaran kokemista, objektiivisena ilmiönä turvattomuus on lähellä riski - käsitettä. (Niemelä 2007, 167.) Kun turvattomuutta tutkitaan väestötasolla, puhutaan usein riskiyhteiskunnasta. Riskiyhteiskunnasta puhuttaessa tarkoitetaan arvaamattomia, globaaleja riskejä,

jotka moderni yhteiskunta luo itselleen menestyksensä kautta, kuten joukkotyöttömyys, elinympäristön saastuminen ja ylipäätään yhteiskunnan monimutkaistuminen (Kainulainen 2000, 287). Myös Niemelä ja Lahikainen (2000) toteavat turvattomuuden aiheuttajien olevan nykyaikana globaaleja: ympäristöllisiä, kulttuurin arvoihin ja maailman tilanteeseen liittyviä. Myöskin ihmisten välinpitämättömyys toisiaan kohtaan on huomattu olevan yleinen turvattomuuden aiheuttaja, ja nyky-yhteiskunnasta puhuttaessa ”riskiyhteiskunnan” käsitteen lisäksi on alettu puhumaan ”välinpitämättömyyden yhteiskunnasta”. (Niemelä & Lahikainen 2000, 9.)

Osassa tutkielman aineiston artikkeleita ikäihmisten turvattomuutta tutkitaan asuinalueen näkökulmasta, joten esittelen lyhyesti myös teorian tämän näkökulman takana. Ajatus, että turvattomuuden tunteet liittyvät tai peräti johtuvat rakennetun ympäristön tietyistä piirteistä sai paljon akateemista huomiota 1980-luvulla. Tuolta ajalta tunnetuin teoria, joka käsittelee asuinympäristön yhteyttä turvattomuuden tunteisiin, on särkynyt ikkuna- teoria. Särkynyttä ikkunaa käytetään symbolina: jos kyseistä ikkunaa ei korjata, muita ikkunoita särjetään pian myös, sillä alkuperäinen korjaamaton ikkuna antaa paikallisten asukkaiden ymmärtää, ettei kukaan välitä naapurustosta. Nykypäivään tultaessa konseptia on alettu ymmärtää laajemmin, turvattomuuden tunteiden nähdään liittyvän esimerkiksi alueen sosiaaliin ongelmiin ja naapuruston suunnitteluun. (De Donder, Buffel, Dury, De Witte & Verté 2013.)

2.3 Ageing in place -käsite

”Ageing in place” on suosittu käsite nykypäivän ikäpoliittisessa keskustelussa. Terminä se on määritelty Suomessa sellaisten ratkaisujen etsimisenä, joilla pyritään luomaan ikääntyville mahdollisuuksia asua asunnoissaan tutussa elinympäristössä (Andersson 2012, 2). Se on siis vaihtoehto laitoshoidolle. Termi ei ole käänntynyt suomeksi, esimerkiksi ”paikallaan vanhenemista” ei voida pitää onnistuneena käännöksenä.

Ageing in place pyrkii kuvaamaan henkilön sekä hänen ympäristönsä erityistä yhteyttä sekä vuorovaikutusta tilanteessa, jossa ihminen ja hänen ympäristönsä muuttuvat, mutta fyysinen paikka pysyy samana (Wiles, Leibing, Guberman, Reeve & Allen 2011, 357). Tämän toivotaan mahdollistavan sen, ettei ikääntyneen tarvitsisi muuttaa asuinympäristöstä toiseen, vaan erilaiset asumis- ja hoivajärjestelyt pyrittäisiin järjestämään sen hetkisen asumisen ympärille (Andersson 2012). Käsite on suosittu, sillä sen nähdään mahdollistavan ikäihmiselle itsenäisyyden, autonomian ja yhteyden sosiaaliseen tukiverkkoonsa, kuten ystäviin ja perheeseen (Keeling 1999). Eräs syy ageing in place -ajattelun leviämislle ja suosiolle päättäjien, terveyspalvelujen tarjoajien ja ikäihmisten itsensä keskuudessa on toki myös säästöt: jos ihmiset pysyvät kodeissaan ja yhteisöissään

mahdollisimman kauan, vältetään pitkäaikaisen laitoshoidon kallis vaihtoehto (Wiles ym. 2011, 357). Ageing in place -ajattelun leviäminen maailmassa on monipuolistanut gerontologista keskustelua: kun ennen ikäihmiset nähtiin passiivisina ja hauraina hoivan kohteina, nykyään keskustellaan paljon myös iäkkään omista voimavaroista ja elämänlaadun parantamisesta (Andersson 2012).

Ageing in place -ideassa suurin ongelma on se, että se olettaa ikäihmisen naapurustolta melkoisesti. WHO (2007) on määritellyt naapuruston piirteitä, jotka tarvittaisiin että ”ageing in place” toteutuisi ikäihmisen kohdalla. Naapurustossa täytyisi olla esimerkiksi tarpeeksi leveät jalkakäytävät, tarpeeksi suojateitä, hyvä julkinen liikenne, järkevän hintaisia asuntoja, naapurustossa kunnioitettaisiin vanhempia ihmisiä, naapurit olisivat valmiita auttamaan toisiaan tarvittaessa ja naapurustossa olisi helposti tarjolla kotihoitoa. Ongelmaksi muodostuukin, että ageing in place -ajattelua sovelletaan myös sellaisiin naapurustoihin, jotka eivät näitä kriteerejä täytä. Erityisesti heikossa asemassa olevat ikäihmiset tarvitsisivat. Tällöin koti voi muodostua loukoksi, josta halutaan pois. Palvelutaloon muuttamishalu on usein yhteydessä turvattomuudentunteeseen (Tedre 2006).

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänä on saada laaja ja monipuolinen kuva kotonaan asuvien ikäihmisten turvattomuuden kokemuksista lukemalla ja analysoimalla aiheesta tehtyä, mahdollisimman ajankohtaista tutkimusta. Koska käsittelen aihetta kriittisen gerontologian näkökulmasta, pyrin löytämään aineistosta erityisesti yhteiskunnallisia, rakenteellisia syitä ikäihmisten turvattomuuteen. Tarkastelullani tuon esiin vanhuuden monipuolisuuden ikävaiheena, turvattomuuden tunteen henkilökohtaisena ilmiönä ja monen eri tekijän summana, sekä mahdollisesti osoitan joitakin ongelmia, mitä nykyisen ikäpolitiikan oletukseen ikäihmisistä yhtenäisenä ryhmänä liittyy. Tarkasteluni on rajautunut nimenomaan kotonaan asuviin ikäihmisiin, sillä huomasin tämän sosiaalityön asiakasryhmän tuovan käytännön harjoittelussa eniten tapaamiskeskusteluihin kokemuksia turvattomuuden tunteista. Induktiivisesti päätellen keskittyen kotonaan asuviin ikäihmisiin saan eniten aineistosta löydettyä juuri turvattomuuden kokemuksia. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Mitkä asiat aiheuttavat kotonaan asuvalle ikäihmiselle turvattomuutta?
- 2) Millaisia rakenteellisia tekijöitä ikäihmisten turvattomuuden tunteeseen liittyy?

3.2 Aineiston kuvaus ja keruu

Keräsin aineiston syksyn 2019 aikana. Käytin tutkielman aineiston hakuun useita eri hakustrategioita. Lähdin ensin liikkeelle suositellulla systemaattisella tiedonhaulla hakusanoilla turvattomuus, vanhuus, iäkkäät, insecurity, unsafety ja elderly. Tutustuttuani näillä hakusanoilla löytämiini lähteisiin lisäsin hakusanoiksi kokemus, precarity, experience ja seniors. Tein hakusanoista erilaisia yhdistelmiä esimerkiksi fraasihaualla ja Boolean operaattoreilla, kunnes olin löytänyt tarpeeksi aineistoa, jotka vaikuttivat tiivistelmän ja avainsanojen perusteella tutustumisen arvoiselta. Tavoitteenani oli löytää artikkelikokoelma, jossa turvattomuutta käsiteltäisiin monesta eri näkökulmasta, kuten perhe- ja ihmissuhteiden, asuinalueen tai taloudellisen tilanteen kautta. Turvallisuus ja turvattomuus ovat molemmat elämän kaikkien alueiden läpäiseviä ilmiöitä, joten se ei avautuisi riittävästi vain yhtä tai kahta näkökulmaa tarkasteltaessa.

Käytin tiedonhakuun Tampereen yliopiston kirjaston omaa hakukonetta kotimaisten artikkelien osalta, kansainvälisten artikkelien hakuun käytin Andor -hakukonetta, EBSCOhost Academic Search Premier- tietokantaa ja Google Scholaria. Tällä hakustrategialla löysinkin valtaosan valitsemastani

aineistosta. Joitakin lähteitä löysin myös saman aiheen tiimoilta tehdyistä pro gradu -työstä ja review -tutkimuksesta, jolloin hakustrategiani oli nimeltään ”helmenkasvatus”. Selasin myös läpi lehtiä yliopistolla, joissa ajattelin löytyvän aiheeseeni liittyviä tutkimusartikkeleita, kuten Gerontologia ja Janus. Lopulta luin läpi löytämäni aineiston ja valitsin sopivat artikkelit lopulliseksi otokseksi peilaten artikkelien tarjoamaa sisältöä tutkimustehtävääni. Artikkelien valintakriteereistä enemmän oheisessa taulukossa 1.

Taulukko 1: Artikkelien sisäänotto- ja poissulkukriteereitä

Sisäänotto	Poissulku
Julkaistu vuonna 2006 tai sen jälkeen	Julkaistu vuonna 2005 tai sitä ennen
Empiirinen tutkimus	Ei-empiirinen tutkimus, esimerkiksi review-tutkimus tai opinnäyte
Yleisesti sovellettavissa olevia tuloksia	Tutkittu esimerkiksi pientä, kulttuurisesti poikkeavaa ryhmää, jolloin tuloksia ei voida yleistää
Tutkimukseen osallistuneet ovat vähintään 60-vuotiaita	Tutkitut ovat ”liian nuoria”
Tutkitut asuvat kotonaan ja saavat esimerkiksi kotihoitoa	Tutkitut asuvat palvelutalossa
Vertaisarvioitu artikkeli	Ei vertaisarvioitu

Lopullinen aineistoni koostuu 11 artikkelista, jotka esittelen taulukossa 2 (Liite 1). Artikkelit on myös lähdeluettelossa merkittynä * -merkillä. Katsaukseeni valikoitui artikkeleita, joiden otoksessa oli myös ”nuoria vanhoja” eli 65–74-vuotiaita ja jopa tätä nuorempia 60 vuotta täyttäneitä. Perustelen valintani Niemelän (2007) tarkastelussaan löytämällä tuloksella. Hän huomasi, että huoli vanhuudessa selviytymisestä on yleisempää vanhuuteen siirryttäessä kuin itse vanhuudessa. Tämä löytö tukee Eriksonin teoriaa kehitystehtävistä: elämän murroskohdissa turvattomuus kasvaa uuden elämänvaiheen edessä (Niemelä 2007). Tästä voi päätellä, että turvattomuuden kokemuksia koetaan myös ennen varsinaista vanhuutta. Myös kirjallisuuskatsaukseen tarvittavan, mahdollisimman tuoreen aineiston löytäminen oli syynä valintaani.

3.3 Tutkimuksen menetelmät

Tutkimukseni on toteutettu laadullisena review-tutkimuksena eli kirjallisuuskatsauksena. Kallio (2006) määrittelee review-tutkimuksen ytimeksi aiemmin julkaistussa kirjallisuudessa esiintyvien teorioiden, havaintojen sekä tulkintojen analyysin ja synteesin. Laadullinen review- tutkimus on viisivaiheinen; ensin määritellään tutkimusongelma, toiseksi kootaan aineisto, kolmanneksi aineisto analysoidaan, neljänneksi analyysistä tehdään synteesi ja lopuksi rakennetaan argumentaatiota. Synteesissä erityistä on kartoittaa nykytilanne, löytää ongelmakohdat ja suunnata näin tulevaa tutkimusta (Kallio 2006). Kirjallisuuskatsaukset jaotellaan kolmeen päätyyppiin: kuvailevat kirjallisuuskatsaukset, systemaattiset kirjallisuuskatsaukset ja meta-analyysit. Tämä tutkimus lähestyy menetelmällisesti eniten kuvailevaa kirjallisuuskatsausta.

Kangasniemi kumppaneineen (2013) mainitsee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen erityispiirteeksi tutkimuksen vaiheiden päällekkäisen etenemisen koko tutkimusprosessin ajan, joka on omassa prosessissani pitänyt paikkansa. Esimerkiksi tutkimuskysymykseni ovat ohjanneet aineiston valintaani, mutta toisaalta löydettyyn aineistoon tutustuminen on muuttanut tutkimuskysymyksiäni. Kangasniemi ja kumppanit erottavat kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineiston valinnan prosessista kaksi eri tapaa: implisiittisen ja eksplisiittisen valinnan. Tässä tutkielmassa käytetty aineiston eksplisiittinen valinta lähestyy systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tapaa selostaa valintaprosessin vaiheet. Haut suoritetaan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tapaisesti manuaalisesti valituista lehdistä tai sähköisistä tietokannoista aineiston aika- ja kielirajauksia hyödyntäen. Kuitenkin systemaattisesta kirjallisuuskatsauksesta eroten valittu aineisto ei perustu ainoastaan rajattuihin hakusanoihin ja aika- ja kielirajauksiin, vaan näistä voidaan kesken prosessin poiketa, jos se on tärkeää tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta. (Kangasniemi ym. 2013.)

Tutkielmassani olen käyttänyt sisällönanalyttisenä menetelmänä teemoittelua. Teemoittelussa pyritään löytämään aineistosta tutkimusongelman kannalta oleellimmat asiat ja usein esiintyvät piirteet. Teemat muodostuvat aineistoa luettaessa, eivätkä ole siis ennalta päätettyjä. Teemat ovat aina tutkijan oma näkemys aineistosta. (Juhila 2014.) Tulososiossa esitetään yleensä teemojen käsittelyn yhteydessä näytepaloja aineistosta, jolloin lukija saa havainnollisia esimerkkejä siitä, että tutkijan analyysin pohjana todella on jokin aineisto ja että kyseinen aineisto on antanut johtolankoja juuri tutkimuksessa olevien teemojen muodostumiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

3.4 Tutkimuksen eettisyys

Pätevän tiedon kriteereitä ovat objektiivisuus, kriittisyys, autonomisuus ja edistävyys. Objektiivisuus tarkoittaa, että tutkija tavoittelee mahdollisimman totuudenmukaista ja havainnollista kuvausta tutkimuskohteestaan. (Niiniluoto 2002, 37). Olen pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen käsittelyyn kandidaatin tutkielmassani, mutta varmasti taustalla vaikuttavat tiedostamattomat ennako-oletukset aiheestani ovat ohjanneet muun muassa aiheen näkökulmaa ja valitsemiani artikkeleita jonkin verran. Tärkeintä on kuitenkin, että tutkimustulokset ovat ilmoitettu vääristelemättöminä sellaisena, minä ne valitsemissani artikkeleissakin ovat. Objektiivisuuskriteeriin sisältyy myöskin mahdollisuus toistaa tutkimuksesta saadut tulokset. Tutkielman tässä luvussa olenkin käynyt läpi tiedonhakuprosessini, esiteltyt käyttämäni menetelmät ja tutkimukseni tarkoituksen, jotta saamani tulokset olisivat tarvittaessa toistettavissa. Tutkimuksen kriittisyys tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että tiedeyhteisö arvioi tutkimuksen. Sen on oltava siis avoimesti saatavilla, jotta saadut tulokset voidaan haastaa. (Emt. 37.) Tutkielmani arvioi niin ohjaaja kuin opiskelijakollegani seminaarissa ja tutkielma julkaistaan Tampereen yliopiston avoimessa julkaisuarkistossa Trepossa, joten kriittisyysperiaate täyttyy.

Tutkimuksen autonomisuus tarkoittaa sitä, että tieteen harjoittaminen tapahtuu tiedeyhteisössä, eikä jokin tieteen ulkopuolinen taho kuten valtio, talous, politiikka tai media vaikuta tutkimukseen (emt. 37). Tutkimuksen autonomisuus eli riippumattomuuskriteeri täyttyy kohdallani, sillä en ole riippuvainen kenestäkään tai mistään ulkopuolisesta tahosta. Tutkimukseni aiheen valinta oli lähtöisin omasta tahdostani tietää enemmän kyseisestä aiheesta ja siitä tehtävästä tutkimuksesta. Tutkimuksen edistyvyys tarkoittaa sitä, että tuotettu tieto pyrkii löytämään uusia totuuksia ja eliminoimaan aikaisempia virheitä (emt. 37). Koska tutkielmani on kirjallisuuskatsaus, se ei varsinaisesti tuota uutta tietoa, vaan tuottaa synteisin aiemmin aiheesta julkaistusta tutkimuksesta. Kuitenkin viidennessä luvussa pyrin tuomaan esiin kehitysehdotuksia nykyiseen tilanteeseen, jonka on tarkoitus edistää gerontologisen sosiaalityön tutkimusta ja käytäntöä.

Ikäihmisiin kohdistuvaa tutkimusta on leimannut ulkoapäin asettuva ongelmakeskeisyys ja -lähtöisyys. Tämä on tarkoittanut sitä, että näkemyksiä ikäihmisten elämään on ajoittain kysytty muilta kuin heiltä itseltään, esimerkiksi heidän hoitajiltaan tai omaisiltaan. (Nikander & Zechner 2006, 516.) Valitsemassani artikkelikokoelmassa tavoitteenani on ollut tuoda esiin ikäihmisten omaa ääntä, ja kaikki artikkelit yhtä lukuun ottamatta ovatkin sellaisia, joissa tutkijat ovat suoraan haastatelleet tai tutkineet ikäihmisiä tai pyytäneet heitä vastaamaan kyselyyn. Yksi artikkeli, jossa on haastateltu ikäihmisten kanssa työskenteleviä henkilöitä, on mukana näkökulman laajentamisen vuoksi. Koska

tutkielmani on kirjallisuuskatsaus, kenttätöön etiikan ja tutkittavien vapaaehtoisuuden sijaan erityisen tärkeäksi eettiseksi pohdinnaksi nousevat raportoinnin ja representaation kysymykset. Jyrkämä (2006) toteaa, että representaation tasolla tutkittavien oman toimijuuden ja osallisuuden esille tuominen on todella tärkeää. Valitsemani teorit, kuten elämäntulkuperspektiivi ja ageing in place -ajattelu tuovatkin esiin ikäihmisten aktiivista roolia päätöksentekijänä, sekä ikäihmisellä olevia voimavaroja. Käsittelyssäni vanhukset nähdään heterogeenisenä ryhmänä, joihin osaan ageing in place -käsite sopii sovellettavaksi, kun taas osa tarvitsee enemmän apua asumiseensa tai vaihtoehtoisesti pärjää oikein hyvin itsenäisestikin.

Myös tutkijan käyttämät käsitteet ovat eettisiä valintoja (esim. Niiniluoto 1991). Olen tehnyt päätöksen kutsua tarkastelemaani ikäryhmää (60+) ikäihmisiksi. Tarkoitukseni ei ole tietoisesti vältellä vanhuuden käsitettä (Tedre 2007). Ikäihminen kuvaa paremmin myös alle 75-vuotiaita, joita tutkimukseeni kuuluu. Lisäksi Vanhustyön keskusliiton teettämässä suomalaisessa ikägallupissa (2018) *ikäihminen* oli suosituin nimitys vanhuuden ikärajan ylittäneelle henkilölle.

4 Tulokset

Sisällönanalyysin tuloksena aineistosta ilmenee neljä teemaa, jotka olen nimennyt seuraavasti: *ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen, terveydentila, oman elämän hallinta ja rakenteelliset tekijät. Ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen* käsittelee ikäihmisen asuinalueen eli naapuriyhteisön, vertaistuen, henkilökohtaisen tukiverkoston sekä yhteiskunnallisen turvaverkon vaikutuksia turvattomuuden lisäämiseen tai vähentämiseen. *Terveydentila* tarkoittaa iän mukanaan tuomia sekä fyysisiä että psyykkisiä haasteita. *Oman elämän hallinta* tulee tavalla tai toisella esiin monessa artikkelissa, ja sillä tarkoitetaan tässä itsemääräämisoikeuden toteutumista, mahdollisuutta liikkua ja toteuttaa itseään. Viimeinen teema käsittelee *rakenteellisia tekijöitä*, eli yhteiskunnassa olevia turvattomuuden tunteita aiheuttavia tekijöitä joihin ikäihmiset eivät välttämättä voi itse vaikuttaa. Teemoissa on jonkin verran myös päällekkäisyyttä.

4.1 Ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen

Ageing in place -ajattelun leviämisen myötä monet ikäihmisten turvattomuutta tarkastelevat tutkimukset ovat kääntäneet katseensa ikäihmisten fyysisen asuinalueen vaikutuksiin. Liikkumisen omalla asuinalueella tekee turvattomaksi oma epävarmuus (Andersson 2012) ja tunne, ettei löydä paikkoja ja että on vaikea suunnistaa. Myös kokemus monista ulkona liikkumisen esteistä, kuten mäkisestä maastosta, korkeista katukiveyksen reunoista ja levähdyspenkkien puutteesta, katsotaan aiheuttavan asumisalueensa turvattomana pitämistä. Asuinalueen levottomuus ei noussut tärkeäksi ominaisuudeksi turvattomuuden kokemuksessa (Andersson 2012), tärkeämpää on yleinen tyytyväisyys omaan naapurustoonsa (De Donder ym. 2012). Samaan tulokseen päätyivät De Donder ja kumppanit (2013) myös myöhemmässä tutkimuksessaan, jossa kokemukset siitä, onko asuinalueen suunnittelussa otettu huomioon ikäihmisten tarpeita, olivat erityisen merkityksellisiä turvallisuuden tunteelle. Esimerkiksi ikäihmiset, jotka ovat tyytymättömiä naapurustonsa julkisten vessojen määrään, kokevat enemmän turvattomuuden tunteita. Tämän johtuvan julkisten vessojen puuttumisen aiheuttamasta ikäihmisen liikkumattomuudesta. Myös kokemus jalkakäytävien huonosta kunnosta on yhteydessä turvattomuuden tunteisiin, jota voisi selittää pelko kaatua irtonaisiin katukiviin. Kokemus tieturvallisuuden ongelmista oli positiivisesti yhteydessä turvattomuuden tunteiden kanssa, tämä oli löydöksistä tilastollisesti merkittävin (De Donder ym. 2013).

Kimberin kumppaneineen (2018) haastattelemat ikäihmiset liittivät turvattomuuden tunteita oman ympäristönsä muutoksiin. Esimerkiksi naapureiden kuolemat, asukkaiden vaihtuminen, rakennuksessa tehtävät uudistustyöt tai heidän tapaamansa yllättävät ihmiset herättivät

turvattomuuden tunteita. Naapurustossa kohdattavien muukalaisten yhteys ikäihmisten turvattomuuden tunteisiin mainitaan myös De Donderin ja kollegoiden (2012) tutkimuksessa. Nämä aiemmin luetellut elementit rikkovat ympäristön tuttuuden ja vakauden, ja pelot saattavat personoitua henkilöihin, jotka edustavat vierautta tai sosiaalista eroa ikäihmisille, kuten nuoriin, huumeidenkäyttäjiin tai maahanmuuttajiin. Monet haastatelluista olivat asuneet pitkään samassa paikassa ja naapurustoon oli kehittynyt hyviä, pitkäaikaisia suhteita (Kimber, Burton-Jeangros, Riom & Hummel 2018). Ei siis ole yllättävää, että naapureiden kuolemat herättivät ikäihmisissä turvattomuutta, sillä he menettävät vakauden lisäksi ystävän, vertaistuen ja sosiaalisen tuen, jota kyseinen naapuri saattoi tarjota.

Henkilökohtaisella tukiverkostolla on monipuolisia vaikutuksia ikäihmisen arkiturvallisuuteen. Turvattomuuden tunteisiin oli yhteydessä heikko luotto omaan perheeseen ja ystäviin tai naapureihin (Fagerström, Gustafson, Jakobsson, Johansson & Vartiainen 2010). Erityisesti ystävillä näyttäisi olevan tärkeä rooli siihen, kokeeko vanhuudessa olevansa turvassa vai ei. De Donder ja kollegat (2012) raportoivat löytäneensä tutkimuksessaan vain näyttöä sille, että säännöllinen ystävien tapaaminen oli yhteydessä suurempaan turvallisuuden tunteeseen. Kuitenkin näyttäisi siltä, että varsinaisesti ystävien tapaamistiheydellä ei ole merkitystä turvallisuuden tunteen kannalta, vaan tärkeämmäksi nousee ihmissuhteiden tyydyttyvyys ja niihin liittyvien odotusten toteutuminen (Savikko, Routasalo, Tilvis & Pitkälä 2006). Omien lasten rooli ikäihmisen turvattomuuteen on ristiriitainen. Toisaalta usean lapsen vanhempana oleminen lisää turvallisuuden kokemusta, koska ikäihmisellä on tällöin useampi luotettava henkilö, jonka puoleen kääntyä ja jolta voi odottaa apua hätätilanteessa (De Donder ym. 2012). Toisaalta Portacolonen (2013) tutkimuksessa haastatellut ikäihmiset toivat esiin huolta oman pärjäämisensä lisäksi lapsen pärjäämisestä, jos heillä oli esimerkiksi ongelmia päihteiden käytön kanssa. Samaiset haastattelut toivat esiin myös koetun yksinäisyyden merkityksen turvattomuuden tunteelle: itsenäisesti asuvat vanhukset kohtaavat useat ongelmansa yksin, joka on keskeistä turvattomuuden kokemiselle (Portacolone 2013).

4.2 Terveystila

Vanheneminen tuo mukanaan erilaisia muutoksia elämään, ja yksi niistä on oman kehon asteittainen heikentyminen. Yksilötasolla terve keho ja mieli sekä taloudellinen turva ovat keskeisiä resursseja yksin asumiseen. Berlin Hallrupin ja kumppaneiden (2009) haastattelemat 76–86-vuotiaat naiset kuvailivat muuttunutta suhdetta omaan kehoon kaatumisen jälkeen. Epäluottamus oman kehon kykyihin, esimerkiksi tasapainoon, aiheuttivat turvattomuuden kokemuksia (Berlin Hallrup,

Albertsson, Bengtsson Tops, Dahlberg & Grahn 2009). Kaatumisen pelon yhteyttä ikäihmisen toimintaan on tutkittu enemmänkin. Donoghue, Cronin, Savva, O'Regan ja Kenny tutkivat ikäihmisten kaatumisen pelkoa ja sen aiheuttamaa aktiivisuuden rajoittamista. Kaatumisen pelko oli yhteydessä hiljaisempaan kävelyvauhtiin ja askelen pituuteen. Samassa tutkimuksessa ikäihmisiä pyydettiin myös lausumaan aakkoset samalla kun hän käveli, eli pyrittiin saamaan aikaan tilanne, jossa ikäihminen suorittaa kävelyn lisäksi toista tehtävää. Aika, jona kävellessä on kaksi jalkaa maassa, oli pidempi heillä, jotka olivat sanoneet pelkäävänsä kaatumista ja rajoittavansa aktiivisuuttaan sen takia (Donoghue ym. 2013). Kaatumisen pelko vaikuttaa siis tapaan liikkua, lisää siihen varovaisuutta ja hitautta. Psykkinen tapahtuma, pelko, heijastuu fyysiseen toimintaan, kävelyyn.

Ikäihmiset ymmärtävät fyysisen heikkenemisen asettavan heidät useille riskeille samaan aikaan. Kun he kohtaavat aggressiivista käyttäytymistä (esimerkiksi käsilaukun varastaminen), sillä on kahdenlaisia seurauksia: välitön seuraus on se, että laukku sisältöineen varastetaan ja välillinen seuraus on ikäihmisen kaatuminen, joka taas yhdistetään pelkoon siitä, ettei pääse nousemaan ylös ja mahdollisuuden merkittävästä vaikutuksesta terveyteen kuten murtumaan niskassa tai reidessä. Pelkoja, joita ikäihmiset ilmaisevat heikkenevään kehoonsa liittyen, ovat juurikin pelko tasapainon menettämisestä ja kaatumisesta, väsymys, jonka takia ei enää jaksaa jatkaa kävelyä sekä kipu, joka joko hidastaa tai jopa estää liikkumisen. Toisin sanoen pelko, jota ikäihmiset tuovat esiin heijastaa etenevää menetystä omasta kehostaan (Kimber ym. 2018).

Myös psykkiniset tekijät vaikuttavat paljon vanhuudessa koettuun turvattomuuteen. Ikäihmisten kanssa työskentelevät nostivat esiin esimerkiksi elämänhistorian, surun ja murheen vaikutuksen yksilölliseen turvattomuuden tunteeseen. He uskoivat mielenterveydellisen ongelman vaikuttavan koettuun turvallisuuteen. He nostivat esiin myös tärkeän huomion siitä, kuinka hankalaa ihmiselle on tuoda turvallisuuden tunnetta palveluna. Turvallisuuden tunteen kokemusmaailmallisuuden vuoksi on suurta yksilöllistä vaihtelua siinä, mitkä turvallisuustekijät ovat merkityksellisiä: jotkut ikäihmiset kokevat olonsa turvalliseksi, vaikka olisi kuinka fyysisiä riskitekijöitä, kun taas toisella on esteetön asunto, ei aikaisempia kaatumisia ja melko hyvä liikuntakyky, mutta silti turvattomuuden kokemuksia. (Lanne 2013.) Yleisen turvattoman tunteen vanhuudessa on huomattu olevan yhteydessä tyytymättömyyteen omasta elämästä, masennukseen ja kokemukseen omasta tarpeettomuudesta (Savikko ym. 2006).

4.3 Oman elämän hallinta

Tunne siitä, että kontrolloi omaa elämäänsä ja että elämä on hallittavissa, on huomattu olevan yhteydessä turvallisuuden tunteeseen vanhuudessa. Itsensä erittäin turvallisiksi tuntevat ikäihmiset taas kokevat elämänsä todennäköisemmin merkityksellisiksi (Fagerström ym. 2010). Mutta mitä käy, kun ikäihminen ei koe hallitsevansa elämäänsä enää? Eräs toistuva, ikäihmisen elämän hallinnan tunnetta paljon järkyttävä ja turvattomuuteen usein liitetty sosiaalinen ongelma aineistossa oli kotoaan pois pääseminen. Se, että asunto itsessään on kotoa lähtemisen ja sinne palaamisen este, onkin erityisen haastava ongelma ratkaistavaksi. Asumisen muihin ongelmiin pystytään reagoimaan palveluilla ja esimerkiksi muutostöillä, mutta tämä asumisen ”kynnyskysymys”, joksi Andersson (2012) sitä kutsuu, jää usein ratkaisematta. Erityisesti ihmisen siirtyessä neljänteen ikään tärkeäksi turvattomuuden tunteen indikaattoriksi nousee se, onko ikäihmisellä mahdollisuutta poistua omasta kodistaan (De Donder ym. 2012). Ihmisen nähdään usein siirtyvän neljänteen ikään, kun hän ei pärjää enää itsenäisesti. Siksi ei olekaan yllättävää, että siinä iässä esimerkiksi oma terveydentila ei enää aiheuta paljoa turvattomuuden kokemuksia, sillä se alkaa olla siinä kohtaa ”arkipäivää”.

Vaikka kodista pääsisikin ulos omin avuin, paikasta toiseen liikkuminen voi olla ongelma. Kimberin ja kumppaneiden (2018) haastattelemat sveitsiläiset ikäihmiset kokivat heidän lisääntyvän heikkoutensa ja haavoittuvuutensa rajoittavan matkustusmahdollisuuksiaan. Joissakin busseissa on liian korkeat portaat, jotta sinne voisi nousta ja pelko kaatumisesta on läsnä, varsinkin jos ei saa istumapaikkaa (Kimber ym. 2018). Anderssonin tutkimuksesta käy ilmi, että ne ikäihmiset, joilla on ongelmia asioinnissa tai ulkona liikkumisessa kokivat itsensä useammin yksinäisiksi, kuin ne, joilla näitä ongelmia ei ollut (Andersson 2012). Ne ikäihmiset, jotka kärsivät usein, aina tai toisinaan yksinäisyydestä, kokevat taas elämänsä turvattommaksi kuin ikäihmiset, jotka eivät siitä kärsi (Savikko ym. 2006, De Donder ym. 2012, Lanne 2013).

Asummasta pois pääseminen voi estyä niin fyysisten kuin psyykkistenkin syiden vuoksi. Berlin Hallrupin ja kollegoiden (2009) haastattelemien naisten tilanteessa kyse oli näiden syyn tietynlaisesta yhteen kietoutumisesta. Kaikki haastatellut naiset kuuluivat korkeaan kaatumisen riskiryhmään sukupuolensa, ikänsä ja aikaisempien kaatumisten aiheuttamien luunmurtumien vuoksi. Aiemmat luunmurtumat ja korkea ikä toki tekevät liikkumisesta fyysisesti hankalaa, mutta erityisesti naiset välttelivät ulos menemistä, koska he pelkäsivät uutta kaatumista ja mitä heille kävisi sen jälkeen. Pelko siitä, että joutuu muuttamaan pois kotoaan, jos nykyinen tila huonontuu entisestään uuden kaatumisen myötä, oli todellinen huoli haastatelluilla. Toisaalta haastatellut kertoivat myös toisinaan olevansa sosiaalisesti eristettyjä koteihinsa (Berlin Hallrup ym. 2009). Kotiin voi liittyä siis

ristiriitaisia tunteita mitä tulee turvattomuuteen: toisaalta se on kaikkein turvallisin paikka, mutta toisaalta taas yksinäisyyden tunnetta vahvistava paikka, jossa on pakko olla.

Myös yleinen arkielämän sujumattomuus saattaa lisääntyä iän myötä. Anderssonin (2012) tutkimuksessa haastatellut ikäihmiset nimesivät tarvitsevansa apua kodin siistinä pitämisessä, kotitaloustöissä sekä ruuanlaitossa. Lannen (2013) haastattelemat Kotitorin (Tampereella sijaitseva ikäihmisille suunnattu neuvonta- ja palvelupiste) työntekijät kertoivat ikäihmisten itse ja omaisten tuovan useimmiten esille huolen arkiselviytymisestä; hygieniasta huolehtimisesta, lääkkeiden ottamisesta, tulipaloriskistä sekä muistiongelmista. Yksi elämänhallinnan ja monen ikäihmisen arkielämän osa on myös sosiaalijärjestelmässä toimiminen. Portacolonen (2013) amerikkalaiseen yhteiskuntaan sijoittuvassa tutkimuksessa turvattomuuden tunnetta ruokki pirstaleinen sosiaalijärjestelmä ja siinä navigoiminen. Kalliin yksityisen systeemin ja heikon julkisen systeemin rinnalle on vielä kehittynyt voittoa tavoittelemattomien järjestöjen kenttä, jotka tarjoavat kaikki eri palveluita: esimerkiksi seuraa, ruokaa, kodin remontteja, vertaistukiryhmiä, koulutusta tietokoneen käyttöön tai apua lakiasioihin. Tämän seurauksena ikäihmisten täytyy opetella mitä palvelua on saatavilla, missä ja millä ehdoilla. (Portacolone 2013.)

Ikäihmisen taloudellinen tilanne vaikuttaa suuresti hänen elämänsä hallintaan, esimerkiksi siihen millaista hoivaa hän voi itselleen hankkia, tai voiko hän hankkia hoitoa itselleen ylipäättään. De Donder ja kollegat (2012) sekä Savikko kollegoineen (2006) huomasivat yhteyden huonon taloudellisen tilanteen ja turvattomuuden tunteiden välillä vanhuudessa. Taas käänteisesti Fagerström kumppaneineen (2010) kuvailevat taloudellisen varmuuden ja luoton taloudellisiin instituutioihin olevan yhteydessä turvallisuuden tunteisiin, ja perustelevat tämän sillä, että ikäihminen luultavasti kokee voivansa vaikuttaa ympäristöönsä ja tekemään omista oloistaan paremmat.

4.4 Rakenteelliset tekijät

Viime aikojen ikääntymispoliittiset keskustelut korostavat yksilöllisyyttä, riippumattomuutta sekä oman vastuun ihanteita. Samalla paljon tukea tarvitsevat ikääntyneet ovat määrittäneet ”toisiksi” suhteessa työikäisiin (Ray & Seppänen 2014). Tämän päivän yhteiskunnan asettamat haasteet ikäihmisille oli tunnustettu myös aineistossa. Ikäihmiset, jotka kokevat negatiivista suhtautumista vanhuksiin yhteiskunnassaan, kokevat itsensä turvattomammaksi. Tähän etsittiin selitystä esimerkiksi vanhuuteen liitetystä stereotypioista. Vanhuus nähdään passiivisena ja toimintakyvyn kannalta heikkona ikävaiheena, jolloin kenties ikäihmiset omaksuvat tämän identiteetin itselleen ja sen

seurauksena osoittavat enemmän turvattomuuden kokemuksia. Toinen selitys löydökselle voi olla se, että ikäyrjintä johtaa poissulkemiseen päätöksenteossa (De Donder ym. 2012). Enemmän sosiaalisen pääoman merkitystä turvattomuuden tunteeseen vanhuudessa kartoittaneessa tutkimuksessaan De Donder kumppaneineen huomasivat tutkimuksessaan kaikkein eniten turvattomuuden tunteita ennustavan riittämättömät mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen vanhuudessa (De Donder ym. 2012), joka tukee jälkimmäistä selitystä. Erityisesti Yhdysvalloissa on juurtunut hyvin syväälle itsenäisyyden arvo, ja sitä pidetään välttämättömänä, jotta elämästä voi ylipäättään nauttia. Myös haastateltujen vanhempien yhdysvaltalaisen käytöksessä tämä arvo näkyi. Monet Portacolonen (2013) haastattelemista ikäihmisistä kertoivat selviytymistarinoita, joissa he olivat onnistuneet pärjäämään hankalassa tilanteessa yksin, kysymättä läheisiltään apua. He eivät halunneet vaivata ketään, tai eivät edes ajatelleet hankalan tilanteen sattuessa avun pyytämistä. Yksin oli pärjättävä.

Tutkittaessa ikäihmisten turvattomuuden kokemuksia on kiinnitettävä huomiota kysymyksenasetteluihin, sillä huonot sellaiset vähintäänkin hankaloittavat ilmiön tutkimista ja pahimmillaan tuottavat täysin väärää kuvaa ikäihmisten kokemasta turvattomuudesta. Kimber ja kollegat (2018) toteavatkin tiettyjen usein kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytettyjen kysymysten asettavan osallistujan hyvin epätavalliseen tilanteeseen, joita ei todellisuudessa juuri tapahdu. Esimerkiksi kysymys ”Pelottaako sinua kävellä yksin ulkona iltakymmenen jälkeen?” olettaa ikäihmisen tekevän myöhäisiä kävelyitä. Kimberin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksen perusteella moni ikäihminen kuitenkin luopuu näistä erinäisistä syistä, esimerkiksi strategiana turvattomuutta aiheuttavien tilanteiden minimoimiseksi. Vanhustutkimuksessakin tarvitaan siis kykyä asettua ikäihmisen asemaan, ettei olla lopputuloksessa, jossa kysely, jolla olisi tarkoitus tutkia nimenomaan ikäihmisten turvattomuutta, sopisi aivan yhtä hyvin keski-ikäisen, työssäkäyvän henkilön turvattomuuden tunteiden tutkimiseen.

Sukupuolen merkitys turvattomuuden tunteiden kokemisessa tulee esiin useassa tutkimuksessa, naiset kokevat vanhuudessa enemmän turvattomuutta kuin miehet (De Donder ym. 2012, Savikko ym. 2006). Eroa on selitetty muun muassa naisten suuremmalla fyysisellä heikkoudella ja naisten huonoilla kokemuksilla vieraiden (miesten) kanssa. Varsinaista syytä tälle löydökselle ei ole kuitenkaan pystytty määrittelemään, joten sen paikka rakenteellisten tekijöiden- teemassa on otettava hieman varauksella.

5 Johtopäätökset

Tutkin tässä kandidaatintutkielmassa kotonaan asuvien ikäihmisten turvattomuuden kokemuksia. Käsittelyni on pyrkinyt vastaamaan kysymyksiin, mitkä asiat aiheuttavat kotonaan asuvalle ikäihmiselle turvattomuuden kokemuksia ja mitä rakenteellisia tekijöitä näiden kokemusten syntyyn liittyy. Teemoiksi aineiston pohjalta voitiin nimetä *ympäröivä yhteisö ja siihen kuuluminen, terveydentila, oman elämän hallinta ja rakenteelliset tekijät*.

Aineiston perusteella asuinalueen levottomuudella ei ole juurikaan vaikutusta ikäihmisten turvattomuuden kokemiseen, vaan tärkeäksi nousee se, onko asuinalueen suunnittelussa otettu huomioon ikäihmisten tarpeita. Myöskin asuinalueen yhteisöllisyys on tekijä, joka auttaa ikäihmisiä turvattomuuden tunteiden kanssa. Pohjoismaissa on pyritty viime vuosina etsimään apua yksinäisyyteen ja turvattomuuteen juurikin yhteisöllisemmästä asumisesta. Kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että yhteisöllinen asuminen tukee yhteiskuntapoliittisia tavoitteita ikäihmisten mahdollisimman pitkästä ja itsenäisestä kotona vietetystä vanhuudesta. (Jolanki ym. 2017.) Yhteisöllistä asumista on jonkin verran kokeiltu myös Suomessa ja aika näyttää, tuleeko se yleistymään. Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella suunta yhteisöllisempään asumiseen olisi oikea. Yhteisöllisen asumisen naapurustot ovat lähellä myös sellaisia naapurustoja, joita ageing in place -ajattelun kriteerit niille asettavat.

Muut kuin perhesuhteet, erityisesti ystävyysuhteet, nousevat tärkeiksi vanhuudessa koettavan turvallisuuden kannalta. Ystävyysuhteiden tärkeys saattaa selittyä vertaistuellä: saman ikäiset ystävät voivat yhdessä käsitellä esimerkiksi vanhuuden sairauksia ja toimintakyvyn heikkenemistä. Näistä asioista voi olla hankalaa puhua esimerkiksi omille lapsille, sillä ne voivat olla mutkikkaita ymmärtää ennen kuin on itse siinä tilanteessa. Toisaalta jokaisella ihmissuhteella on varmasti merkitystä turvallisuuden tunteeseen vanhuudessa, sillä aineistojen perusteella löytyy selkeä yhteys koetun yksinäisyyden ja koetun turvattomuuden välillä. Vanhuuden yksinäisyyttä selittää läheisten menettäminen, yksin asuminen ja vaikeus osallistua tapahtumiin, joissa voisi tavata muita ihmisiä. Tällaiseen yksinäisyyteen vastaaminen on osoittautunut hankalaksi suomalaisessa sosiaalijärjestelmässä, mutta esimerkiksi Pitkälä ja Routasalo (2012) suosittelevat ammattilaisten koordinoimia ryhmäinterventioita.

Tarkasteltaessa terveydentilan vaikutusta ikäihmisen turvattomuuteen kaatumisen pelko tulee usein esille. Kaatumisen pelkoon liittyy pelkoa oman fyysisen tilan heikkenemisestä edellistä huonompaan suuntaan esimerkiksi lonkan murtuman vuoksi, tai pelkoa siitä, ettei pääse enää ylös. Kaatumisen pelko on yksi syy, jonka vuoksi ikäihminen saattaa rajoittaa paljonkin ulkona liikkumistaan, joka taas

johtaa eristymiseen ja mahdolliseen yksinäisyyden kokemiseen. Tätä tulosta miettiessä väistämättä ajattelee puheen välinpitämättömyyden yhteiskunnasta pitävän ainakin osittain paikkansa. Jostakin syystä ikäihmiset eivät usko, että heitä tultaisiin auttamaan ylös mahdollisen kaatumisen sattuessa. Jotta ikäihmiset tuntisivat olonsa turvallisemmaksi yhteiskunnassamme, tarvittaisiin ideologinen muutos: sen sijaan, että korostettaisiin yksin pärjäämisen ihannetta, tuotaisiin enemmän esiin ihmiselämien yhteen linkittymistä ja keskinäistä riippuvuutta toisistamme (vrt. elämänkulkuperspektiivi).

Millä tavoin voitaisiin tukea ikäihmisten oman elämän hallinnan tunnetta, eli autonomiaa? Aineiston perusteella esimerkiksi riittämätön julkinen liikenne voi johtaa ikäihmisten ongelmiin poistua kotoaan ja hoitaa omia asioitaan. On hyvä mainita, että kyseiset tulokset saatiin haastattelemalla Sveitsissä sijaitsevan Genevan kaupungissa asuvia ikäihmisiä. Suomessa, ainakin Tampereella, tilanne on tämän tutkielman kirjoittamisen hetkellä tässä mielessä parempi, sillä suurin osa busseista ovat sen verran matalia, ettei portaita tarvita autoon nousemiseen (pois lukien pitkän matkan autot). Lisäksi Tampereella kulkee normaalin joukkolipun hintaan myös PALI palveluliikenne, joka on suunnattu henkilöille, joille tavallisella bussilla liikkuminen on hankalaa. Mahdollisesti jo nämä pienet muutokset auttaisivat joitakin ikäihmisiä liikkumaan kodin ulkopuolella. Lisäksi ikäihmisten autonomiaa uhkasi aineistossa vaikeasti hahmotettavissa oleva palvelujärjestelmä. Tutkimus oli tehty Yhdysvalloissa, jossa ongelmana oli yksityisen järjestelmän kalleus, julkisen järjestelmän riittämättömyys ja kolmannen sektorin pirstaleisuus. Vaikka suomalaiset sosiaalipalvelut eroavatkin amerikkalaisesta melkoisesti, myös Suomessa ikäihmisten autonomiaa voitaisiin parantaa. Esimerkiksi ikääntymisen ennakoinnilla kuten edunvalvontavaltuutuksella ja hoitotahdolla saadaan ikäihmisten ääni kuuluviin jopa mahdollisen muistisairauden aikana, ja näiden keinojen esittely oikeaan aikaan jää usein sosiaalityöntekijälle. Myöskin selkeä vuorovaikutus asiakkaan kanssa ja tarpeellisen ajan antaminen jokaiselle tapaamiselle lisäävät varmasti ikäihmisten vaikutusmahdollisuuksia päätöksentekoon omista asioistaan.

Selkeää tuloksissa on myös se, että osittain turvattomuuden kokemukset vanhuudessa johtuvat rakenteellisista tekijöistä. Erityisesti gerontologisessa sosiaalityössä olisikin nyt paikka kriittiselle gerontologialle. Palveluita käyttävien ikäihmisten asemaan vaikutetaan viestillä, jossa vanheneminen on ”ongelma”, ilman että syvennyttään ikääntymiseen liittyvien muutosten ja siirtymien seurauksena muotoutuneihin elämäntilanteisiin. Tällöin palveluiden keskiössä on fyysisen toimintakyvyn rajoitteet ja ikääntyvän kehon epäonnistuminen toteuttamaan aktiivista, riippumatonta ihanne-elämää. (Ray & Seppänen 2014.) Jälleen kerran koen, että sosiaalityön pitäisi tuoda enemmän esille

sitä, kuinka kaikki jossakin kohtaa elämäämme olemme riippuvaisempia ja tehdä avunsaamisesta hyväksyttävämpää. Sosiaalipsykologinen tutkimus viittaa keskinäisen riippuvuuden keskeiseen rooliin sosiaalisessa toiminnassa myös aikuiselämässä, mutta riippuvuus sanana aikuisten yhteydessä liitetään enimmäkseen sekä arkikeskusteluissa että julkisessa puheessa erilaisiin ongelmiin, kuten peliriippuvuuteen ja alkoholismiin (Lahikainen 2000, 67). Tärkeää olisi myös syvempi ymmärrys ihmisen elämästä kokonaisuutena, ja esimerkiksi siitä, miten sosiaaliset ongelmat edellisissä elämänvaiheissa siirtyvät ratkaisemattomina seuraavaan. Ikäihmisten tilanteet ovat hyvin erilaisia ja toiset saattavat tarvita enemmän yhteiskunnan tukea hyvään vanhuuteen, eikä sen pitäisi olla paheksuttavaa.

Airaksinen (2012) toteaa turvallisuutta määritellessään sen olevan yksilön elämänhallintaa ja sosiaalista turvallisuutta, myös odottamattomien tilanteiden sattuessa. Tutkielmassani yhdeksi suureksi turvattomuutta ikäihmiselle aiheuttavaksi tekijäksi tulkitsin aineistoni perusteella tietämättömyyden siitä, voiko nykyiseen elämäntilanteen pysyvyyteen enää luottaa. Koska Airaksisen pohdinnat turvattomuudesta ovat hyvin yleismaailmallisia, ja koska tulkintani aineistosta vastaa Airaksisen pohdintoja, voi tästä mahdollisesti päätellä, että turvattomuutta koetaan vanhuudessa samoista syistä, kuin missä tahansa muussakin ikävaiheessa.

Koska tutkielma on tehty kirjallisuuskatsauksena, siihen liittyy muutama heikkous. Ensimmäkin lopullisesta valitusta aineistosta on saattanut jäädä pois jokin merkittävä tutkimus tai jokin näkökulma on saattanut jäädä käsittelemättä. Konkreettiset riskit, kuten lääkitys ja tapaturmat, ovat olleet suosittuja vanhuuden turvattomuuden tutkimuksessa, ja valitsemillani hakusanoilla löytyi paljon tutkimuksia juuri näistä aiheista. Yksittäiset tutkimukset saattoivat hukkuu siihen tietomäärään, vaikka teinkin parhaani mahdollisimman laajan näkökulman saamiseksi. Tutkielman otos on melko suppea (11 artikkelia). Heikkoutena on myös mahdolliset väärät tulkinnat. En itse ole haastatellut ketään, vaan esittämäni tulokset ovat tulkintoja toisten tutkijoiden tulkitsemastaan lähdeaineistosta, kuten tekemistään haastatteluista. Tämän vuoksi lopullinen tulkinta ei välttämättä vastaa täysin alkuperäistä lähdeaineistoa ja todellisuutta.

Yllättävää aineistossa oli se, ettei ikäihmisten kaltoinkohtelun teemaa käsitelty aineiston artikkeleissa lainkaan. Oma käytännön kokemukseni kertoo, että ikäihmiset joutuvat usein taloudellisesti hyväksikäytetyksi, eikä lähisuhdeväkivaltakaan harvinaista ole. Lähisuhdeväkivalta voisi selittää myös turvattomuuden tunteiden yleisemmän esiintymisen ikääntyneillä naisilla, joka tässäkin tutkimuksessa ilmeni. Ikäihmisten kaatumisia tutkitaan paljon, mutta kyseenalaistetaanko tarpeeksi, jos ikääntynyt joutuu kaatumisen takia useaan otteeseen päivystykseen? Voisiko taustalla olla

fyysistä väkivaltaa? Hyvä tutkimuskohde tulevaisuudessa voisikin olla ikäihmisten kaltoinkohtelun parempi kartoittaminen ja kaltoinkohtelun vaikutukset ikäihmisten turvattomuuteen.

Lähdeluettelo

(* =Aineistolähde)

Airaksinen, Timo (2012) Yksilöturvallisuutta etsimässä. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.

*Andersson, Sirpa (2012) Ageing in place – Ikäihmisten asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet. *Gerontologia* 26(1), 2–12.

Barnes, Stephen F. (2011) *Fourth Age – The Final Years of Adulthood*. San Diego State University. Viitattu 4.1.2019. <http://calbooming.sdsu.edu/documents/TheFourthAge.pdf>

*Berlin Hallrup, Leena & Albertsson, Daniel & Bengtsson Tops, Anita & Dahlberg, Karin & Grahn, Birgitta (2009) Elderly women’s experiences of living with fall risk in a fragile body: a reflective lifeworld approach. *Health and Social Care in the Community*, 17 (4), 379–387.

*De Donder, Liesbeth & Buffel, Tine & Dury, Sarah & De Witte, Nico & Verté, Dominique (2013). Perceptual quality of neighbourhood design and feelings of unsafety. *Ageing and Society*, 33(6), 917–937.

*De Donder, Liesbeth & De Witte, Nico & Buffel, Tine & Dury, Sarah & Verté, Dominique. (2012). Social Capital and Feelings of Unsafety in Later Life: A Study on the Influence of Social Networks, Place Attachment, and Civic Participation on Perceived Safety in Belgium. *Research on Aging*. 34. 425–448.

*De Donder, Liesbeth & De Witte, Nico & Dury, Sarah & Buffel, Tine, Verté, Dominique (2012) Individual risk factors of feelings of unsafety in later life. *European Journal of Ageing*, 9, 233–242.

*Donoghue, Orna A. & Cronin, Hilary & Savva, George M. & O’Regan, Claire & Kenny, Rose Anne (2013) Effects of fear of falling and activity restriction on normal and dual task walking in community dwelling older adults. *Gait & Posture*, 38, 120–124.

Elder Jr., Glen H. & Johnson, Monica Kirkpatrick & Crosnoe, Robert (2004) *The Emergence and Development of Life Course Theory*. Teoksessa Jeylan T. Mortimer & Michael J. Shanahan (toim.) *Handbook of the Life Course*. New York: Springer Publishing Company. 3–19.

Erikson, Erik (1994) *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton & Company.

*Fagerström, Lisbeth & Gustafson, Yngve & Jakobsson, Gunborg & Johansson, Stina & Vartiainen, Pirkko. (2011). Sense of security among people aged 65 and 75: External and inner sources of security. *Journal of advanced nursing*, 67. 1305–1315.

Friis-Hasché, Erik & Nordenram, Gunilla (2018) Ikääntymisestä johtuvat psyykkisen toimintakyvyn muutokset. Suomen Hammaslääkärilehti. Viitattu 28.12.2019. <https://www.hammaslaakarilehti.fi/fi/tiede/ikaantymisesta-johtuvat-psykkisen-toimintakyvyn-muutokset>

Fyhrquist, Frej & Saijonmaa, Outi (2007) Telomeerit ja vanheneminen. *Duodecim* 2007 (123), 1963–1971.

Hannikainen, Katri (2018) Ikääntyneiden sosiaali- ja terveystalveluiden tarve ja käyttö eroavat tulotason mukaan. Helsinki: THL.

Hansen, Finn Ronholt, Moe, Claus & Schroll, Marianne (2002) *Geriatrri – basisbog*. 3. painos. Kööpenhamina: Munksgaard.

Jaako, Niina (2013) Monet syrjäseutujen vanhukset asuvat vielä puutteellisesti. Tilastokeskus. Viitattu 4.11.2019. https://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-12-10_006.html?s=0

- Jolanki, Outi & Leinonen, Emilia & Rajaniemi, Jere & Rappe, Erja & Räsänen, Tiina & Teittinen, Outi & Topo, Päivi (2017) Asumisen yhteisöllisyys ja hyvä vanhuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 47/2017.
- Juhila, Kirsi (2014) Teemoittelu. Teoksessa Kirsi Günther & Kirsi Hasanen (toim.) Laadullinen tutkimus. Moodleverkkokirja. Viitattu 5.1.2020.
- Jyrkämä, Jyrki (1995) ”Rauhallisesti alas illan lepoon?” Tampere: Acta universitatis Tamperensis, ser A vol.449. Tampereen yliopisto.
- Jyrkämä, Jyrki (2006) Vanhukset toimijoina. Vanhusten toimijuus ja osallisuus tutkimuksessa. Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Stakesin tutkimuseettisen toimikunnan seminaari 26.1.2006. Työpapereita 21/2006, 14–19. Helsinki: Stakes.
- Kainulainen, Sakari (2000) Sosiaalinen turvallisuus ja yhteiskunnan rakenne. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 287–304.
- Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon tutkimus 2, 18–28
- Kangasniemi, Mari & Utriainen, Kati & Ahonen, Sanna-Mari & Pietilä, Anna-Maija & Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva (2013) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25 (4), 291–301.
- Karisto, Antti (2004) Kolmas ikä: Uusi näkökulma väestön vanhenemiseen. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 3. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. 91–103.
- Kaufmann, Frans-Xaver (1970) Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellhaften. Neue Folge 31. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Kaukkila, Eveliina (2019) Luento Tampereen yliopiston gerontologisen sosiaalityön kurssilla 6.11.2019.
- Keeling, Sally (1999) Ageing in (New Zealand) place: Ethnography, policy and practice. Social Policy Journal of New Zealand 13, 95–114.
- Kestilä, Laura & Martelin, Tuija (2019) Suomen väestörakenne ja sen kehitys. Teoksessa Laura Kestilä ja Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. 26–45.
- *Kimber, Leah R. & Burton-Jeangros, Claudine & Riom, Loic & Hummel, Cornelia (2018) Le sentiment d’insécurité chez les personnes âgées: entre transformations de l’environnement et fragilité individuelle. Swiss Journal of Sociology, 44 (1), 139–156. DOI: 10.1515/sjs-2018-0007
- ”Kuka on ikäihminen? Ikäraja löytyi suomalaisessa gallupissa”. 2019. stella.fi, julkaistu 5.7. Viitattu 2.12.2019. <https://www.stella.fi/vinkit-utiset/minka-ikainen-on-ikaihminen>
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012). Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 4.11.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980#a30.12.2014-1351>
- *Lanne, Marinka (2013) Käsitteitä kotona asuvan ikäihmisen turvallisuuteen liittyvistä tarpeista ja palveluista. Gerontologia 27 (3), 262–276.
- Maslow, Abraham Harold (1943) A Theory of Human Motivation. Psychological Review 50, 370–396.
- Mortimer, Jeylan T. & Shanahan, Michael J. (2004) Handbook of the Life Course. New York: Springer Publishing Company.

- Niemelä, Pauli (2000) Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 21–37.
- Niemelä, Pauli (2007) Vanhuus ja turvattomuus. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus. 167–179.
- Niiniluoto, Ilkka (1991) Tiedeinstituutio ja tutkijan eettiset valinnat. Teoksessa Paavo Löppönen, Pirjo H. Mäkelä & Keijo Paunio (toim.) Tiede ja etiikka. Helsinki: WSOY, 38–52.
- Niiniluoto, Ilkka (2002) Tieteen tunnuspiirteet. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 30–41.
- Nikander, Pirjo & Zechner, Minna (2006) Ikäetiikka - elämänkulun ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. Yhteiskuntapolitiikka 71 (5), 515–526.
- *Portacolone, Elena (2013) The notion of precariousness among older adults living alone in the U.S. Journal of Ageing Studies, 27 (3), 166–174.
- Raunio, Kyösti, (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Ray, Mo & Seppänen, Marjaana (2014) Rakenteellinen lähestymistapa vanhussosiaalityössä – kriittisen gerontologisen sosiaalityön näkökulma. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Kuopio: Unipress, 234–249.
- Rusanen, Timo (1991) Ikääntyneiden vuosikymmen (ikävuodet 65-74) elämänvaiheena. Teoksessa Pauli Niemelä (toim.) Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa I: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset esitutkimustulokset, muuttujien muodostaminen ja haastattelulomake. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja, Yhteiskuntatieteet. Alkuperäistutkimukset 3/1991: 131–155.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) Teemoittelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html Viitattu 19.1.2020.
- *Savikko, Niina & Routasalo, Pirkko & Tilvis, Reijo & Pitkälä, Kaisu 2006. Ikääntyneiden turvattomuus ja sen yhteys yksinäisyyden kokemiseen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 43, 198–206.
- Schwartz, Shalom H. & Bilsky, Wolfgang (1987) Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. Journal of Personality and Social Psychology.
- Seppänen, Marjaana (2006) Gerontologinen sosiaalityö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- STM (2017) Uusi laatusuositus kannustaa terveeseen ja toimintakykyiseen ikääntymiseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 15.1.2020. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/uusi-laatusuositus-kannustaa-terveeseen-ja-toimintakykyiseen-ikaantymiseen
- Tedre, Silva (2006) Asunnon vangit – ulos pääseminen sosiaalisena ongelmana. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja. Kansaneläkelaitos.
- Tedre, Silva (2007) Vanhuuden vahvat ja avuttomat. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus. 95-119.
- Välikangas, Katariina (2009) Suomen ympäristö 13: Yhteisöllisyyttä, laatua ja vaihtoehtoja. Ikääntyneiden välimuotoisen asumisen ratkaisuja Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Hollannissa. Helsinki: Ympäristöministeriö.

- Wiles, Janine L. & Leibing, Annette & Guberman, Nancy & Reeve, Jeanne & Allen, Ruth E. S. (2011) The Meaning of "Aging in Place" to Older People. *The Gerontologist* Vol. 52, No. 3, 357–366.
- World Health Organization (2007) *Global Age-friendly Cities: A Guide*. Geneva: World Health Organization.
- Ylinen, Satu (1991) Vanhuus (yli 75 vuotta) elämänvaiheena. Teoksessa Pauli Niemelä (toim.) Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa I: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset esitutkimustulokset, muuttajien muodostaminen ja haastattelulomake. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja, Yhteiskuntatieteet. Alkuperäistutkimukset 3/1991: 157–169.
- Ylinen, Satu & Valokivi, Heli & Rissanen, Sari & Kallioma-Puha, Laura (2019) Itsemurhariskissä olevan ikäihmisen kanssa työskentelyssä vaadittavat taidot sosiaalityössä – katsaus kansainväliseen tutkimukseen. *Gerontologia* 33(4), 155–170.

Liitteet

Taulukko 2: Aineistotaulukko

Tekijä(t) ja julkaisu vuosi	Artikkelin nimi ja julkaisualusta	Tutkimuksen menetelmä	Tulos
Sirpa Andersson (2012)	Ageing in place – Ikäihmisen asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet Gerontologia 26(1)	Monimenetelmällisyys	Kotona asuvien ikäihmisten joukossa on henkilöitä, joille kasautuu sekä kodin ulkopuolella asioimisen ja ulkona liikkumisen ongelmia, kuin myös yksinäisyyttä. Näiden ikäihmisten edellytykset kotona itsenäisesti pärjäämiseen voivat olla kehnot.
Leena Berlin Hallrup, Daniel Albertsson, Anita Bengtsson Tops, Karin Dahlberg, Birgitta Grahn (2009)	Elderly women’s experiences of living with fall risk in a fragile body: a reflective lifeworld approach Health and Social Care in the Community 17(4)	Fenomenologinen kvalitatiivinen tutkimus	Tutkitut iäkkäät naiset rajoittivat liikkumistaan ikänsä sekä aikaisempien fyysisten loukkaantumisten ja niiden välttämisen vuoksi. Tämä muutti myös heidän käsitystään oman kehonsa kyvyistä. He kuitenkin pyrkivät löytämään strategioita turvattomuuden tunteen voittamiseksi.
Liesbeth De Donder, Nico De Witte, Sarah Dury, Tine Buffel, Dominique Verté (2012)	Individual risk factors of feelings of unsafety in later life European Journal of Ageing 9	Kvantitatiivinen tutkimus	Turvattomuutta koetaan enemmän neljännessä kuin kolmannessa iässä, mutta eri syistä. Kolmannessa iässä oleville matalammat tulot, huono asunnon varustelutaso, huono fyysinen kunto, yksinäisyyden tunne ja mielenterveyden ongelmat aiheuttivat turvattomuuden tunteita. Neljännessä iässä tärkeämmäksi nousee, pääseekö ulos omasta asunnostaan.

<p>Liesbeth De Donder, Nico De Witte, Tine Buffel, Sarah Dury, Dominique Verté (2012)</p>	<p>Social Capital and Feelings of Unsafety in Later Life: A Study on the Influence of Social Networks, Place Attachment, and Civic Participation on Perceived Safety in Belgium Research on Aging 34(4)</p>	<p>Kvantitatiivinen tutkimus</p>	<p>Ystävien kanssa ylläpidetyt toistuvat tapaamiset olivat yhteydessä turvallisuuden kokemukseen, kuten myös yleinen tyytyväisyys naapurustoon. Ikäihmiset, jotka ovat jäseniä jossakin sosiaalisessa järjestössä tai osallistuvat vapaaehtoistoimintaan kokevat vähemmän turvattomuutta. Kokemus siitä, ettei pysty osallistumaan poliittisesti vähensi eniten turvallisuuden kokemusta.</p>
<p>Liesbeth De Donder, Tine Buffel, Sarah Dury, Nico De Witte, Dominique Verté (2013)</p>	<p>Perceptual quality of neighbourhood design and feelings of unsafety Ageing & Society 33</p>	<p>Kvantitatiivinen tutkimus</p>	<p>Asuinympäristön levottomuus ei juurikaan selitä ikäihmisten turvattomuuden tunteita, tärkeämmäksi nousevat kokemukset siitä, onko asuinalueen suunnittelussa otettu huomioon ikäihmisten tarpeita. Kokemus tieturvallisuuden ongelmista oli positiivisesti yhteydessä turvattomuuden tunteiden kanssa, tämä oli löydöksistä tilastollisesti merkittävin.</p>
<p>Orna A. Donoghue, Hilary Cronin, George M. Savva, Claire O'Regan, Rose Anne Kenny (2013)</p>	<p>Effects of fear of falling and activity restriction on normal and dual task walking in community dwelling older adults Gait & Posture 38</p>	<p>Kvantitatiivinen tutkimus</p>	<p>Kaatumisen pelko oli yhteydessä hiljaisempaan kävelyvauhtiin ja askelen pituuteen. Kun tutkimukseen osallistuneita pyydettiin suorittamaan tehtävää kävelyn aikana, aika, jona kävellessä on kaksi jalkaa maassa, oli</p>

			pidempi heillä, jotka olivat sanoneet pelkäävänsä kaatumista ja rajoittavansa aktiivisuuttaan sen takia.
Lisbeth Fagerström, Yngve Gustafson, Gunbord Jakobsson, Stina Johansson, Pirkko Vartiainen (2010)	Sense of security among people aged 65 and 75: external and inner sources of security Journal of Advanced Nursing 67	Kvantitatiivinen poikittaistutkimus	Tunne siitä, että elämä on hallittavissa, oli yhteydessä turvallisuuden tunteeseen. Itsensä erittäin turvallisiksi tuntevat ikäihmiset kokivat todennäköisemmin elämän merkitykselliseksi. Taloudellinen varmuus ja luotto taloudellisiin instituutioihin oli yhteydessä turvallisuuden tunteisiin. Turvattomuuden tunteisiin oli yhteydessä heikko luotto omaan perheeseen ja ystäviin tai naapureihin.
Leah R. Kimber, Claudine Burton-Jeangros, Loic Riom, Cornelia Hummel (2018)	Le sentiment d'insécurité chez les personnes âgées: entre transformations de l'environnement et fragilité individuelle Swiss Journal of Sociology 44(1)	Kvalitatiivinen tutkimus	Turvallisuuden tunne on yhteydessä oman elämän hallinnan tunteeseen, ympäristön tuttuuteen ja läheisiin ihmissuhteisiin. Turvattomuuden tunteita kuvaillaan, kun tuttuun ympäristöön tulee jokin muutos. Turvattomuuden tunteen nähtiin olevan osittain myös rakennettu mediassa.
Marinka Lanne (2013)	Käsityksiä kotona asuvan ikäihmisen turvallisuuteen liittyvistä tarpeista ja palveluista Gerontologia 27(3)	Kvalitatiivinen sisällönanalyysi	Ikäihmisten turvallisuus liittyy mm. avun saantiin, asumisympäristön ja asunnon esteettömyyteen, henkilökohtaiseen tukiverkoston ja naapuruston

			yhteisöllisyyteen, terveydentilaan, toimintakykyyn sekä omatoimisuuteen. Eri turvallisuustekijöiden merkitys vaihtelee yksilökohtaisesti. Yksittäisen osan edistäminen ei aina vaikuta koettuun kokonaisturvallisuuteen.
Elena Portacolone (2013)	The notion of precariousness among older adults living alone in the U.S. Journal of Aging Studies 27 (2013)	Kvalitatiivinen etnografinen tutkimus	Mikrotasolla turvattomuutta aiheuttaa kehon heikkenemisestä, muistiongelmista ja talouden ongelmista johtuvat arkielämän ongelmat. Mesotasolla turvattomuutta aiheuttaa hankala sosiaaliturvajärjestelmä ja perhesuhteiden ongelmat. Makrotasolla turvattomuutta aiheuttaa yhteiskunnan itsenäisyyden ihannoiti.
Niina Savikko, Pirkko Routasalo, Reijo Tilvis, Kaisu Pitkälä (2006)	Ikääntyneiden turvattomuus ja sen yhteys yksinäisyyden kokemiseen Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 43	Kvantitatiivinen tutkimus	Yleinen turvattomuuden tunne on kaikkein vahvimmin yhteydessä läheisten ihmissuhteiden tyydyttymättömyyteen sekä koettuun yksinäisyyden tunteeseen.